

A lírában a szabad vers harcosa volt *Holz*, de egészen másképp értelmezte a szabad verset, mint az amerikai *Walt Whitman*, akinek hatása alatt az európai szabad vers kialakult. *Holz* szerint *Whitman* ritmusa szónokias, a vers ritmusainak pedig magából a tárgyból önkénytelenül kell kisarjadnia, a legválaszthatatlanabb összeforradásban a költő lelkivilágával. Így aztán *Holz*nál folyton változik a ritmus, élesen lüktetőből hirtelen szélesen, lomhán hömpölygővé válik. Egy-két szótagból álló rövid sorokra szinte enormisan hosszú lélekzetű sorok következnek. Ezekbe a folyton változó sorokba beleöntött mindent, ami a mult, jelen és jövő zibongó kaoszából lelkében visszhangzott. Egymás mellett van itt a köznapiság és ünnepélyesség, a valóságról készült fotográfia s az extatikus látomás, közel és távol, a közvetlen érzéki benyomás brutalitása s a sejtelen légiessége, az egész világegyetem egy hatalmas fantázia szárny-suhogásával átröpülve. Ez a *Phantasia*. *Holz* fő lírai műve, mely egy természeti idill szelíd elegikus alaphangjával indul, hogy aztán a mai társadalom szikrázó, groteszk szatirójává dagadjon. Halk hangulatok, szerelmes epedés, finom szimbolika, merengő részletfestés, csipkedő humor, groteszk fintorok, orkános felviharzások vannak egymás mellé zsúfolva ebben a művében, amelyet ő maga *«Mein Riesenphantasia nonplusultra Poem-nek nevezett.* A világirodalomban szinte páratlan ez a barokk gazdagság és nem is meglepő, hogy *Holz* ezután a barokk-kor verseinek tökéletes utánzásával keltett feltűnést.

A háború óta kívül állott az irodalom egész élő valóságán. Közönsége nem volt. Írók nem tanultak tőle. A következetes naturalizmus megalkuvást nem ismerő lovagja lobogó utópiák álmainak szélmalomharcait vívta. A halál volt számára az egyetlen realizmus.

Kállay Miklós.

Tudományos élet.

(Magyarország honfoglaláskori etnikuma. — Egy magyar Sibylla-legenda. — Mi a népballada? — A dunántúli magyar. — A budapesti egyetem csillagdája.)

Nagyjelentőségű eseménye a magyar tudományos életnek, hogy *Melich János*nak öt évvel ezelőtt megindított *A honfoglaláskori Magyarország* című könyvének utolsó része megjelent. A magyar tudományos világban a könyvterjedelmű munkák száma elég alacsony s már ezért is örömmel kell üdvözlönnünk *Melich János* könyvét, mely amellelt a magyar nyelvtudománynak monumentális alkotása.

Mint a cím is mutatja, a nyelvészet e műben nem önmagáért van, hanem egy tisztára történeti célt szolgál: a szerző ugyanis nyelvtörténeti alapon törekszik annak a problémának megoldására, amihez a gyér történelmi forrásmunkák bizony csak kevés támaszpontot nyújtanak, t. i. hogy milyen népek voltak Magyarország területén, mikor a magyarok mai hazájukat elfoglalták. Az eredményhez főleg a *helynévkutatás* segítségével jut el a szerző. Itt természetesen nem esik abba a hibába, mellyel a cseh-tót nyelvtudományban

általánosan és az oláh nyelvtudományban is elég sűrűn találkozunk, t. i. hogy a mai helynévkészletet szőröstül-bőröstül visszavetítik az őskorra, abban a feltevésben, hogy minden tót vagy oláh helynév a honfoglalás előtti korból ered. A helynév csak akkor értékes a magyar őstörténet szempontjából, ha valami történeti adat megerősíti régiségét. Általában láthatólag legrégebb tanúságot nyújtanak a folyónevek, aztán a városnevek; legfiatalabbnak látszanak, egy-két kivételtől eltekintve, a hegy- és tájnevek.

Ami *Melich* módszerét az előző próbálkozásoktól megkülönbözteti, az a szigorú hangtörténeti alap, melyről sohasem tér le. Inkább függőben hagyja a problémákat, hogyszem a hangtörvények tanúságait mellőzve, holmi önkényes összevetések alapján következtessen. Mint európai hírű szlavista, természetesen a honfoglaláskori szlávok helyzetének bonyolult kérdéseire fűzi legszebb fejtegetéseit.

Igy sikerült neki már korábban kimutatnia, hogy a magyarok a Dráva-Száva közén és az Al-Duna mentén szlávok bolgárokat találtak, sőt azt is sikerült bebizonyítania, hogy a felső Tiszavidék, a Tiszántúl és Erdély is

a szlávósodó török-bolgár birodalom érdekszférájába tartozott s hogy a magyarság a nevezetesebb erdélyi folyóneveket (Maros, Körös, Temes, Szamos, Küküllő) csakis egy ilyen török-bolgár nyelvű néptől vehette át. Könyvének legújabbban megjelent részében pedig a tótság honfoglaláskori elhelyezkedését mutatja ki a helynevek alapján. Megállapítja hangtani alapon, hogy a nyugati Felvidék morváit, kiket a magyarok nyílt ütközetben levertek, a mai tótság ősei és hogy a germán eredetű folyóneveket (Morva, Nyitra, Vág, Garam) a tótok ajkáról vették át a honfoglaló magyarok. Méltó kritikában részesíti azon tót nyelvészeket, kik minden tót helynevet ősinek fognak fel és sikerül bebizonyítania, hogy ezek nagy része egészen késői, sőt sok esetben a tótság a magyarok ajkán átváltozott helyneveket újra átvette, elfelejtve a régi őstót hangalakot. Tótokat mutat még ki Melich a Balatontól északra és megfejti a tótok népvénének titkát is, melyet az indogermán népek-nél igen elterjedt népnévi formának tart. (*Teutones, Tauti* stb.) és mely eredetileg egy trák-dák népnek lehetett a neve s így került át a velük együtt élő, vagy helyükbe kerülő tótságra. Ugyancsak sikerül Melichnek kimutatnia, hogy a Rába vidékén és a Balaton mellett bajor-német telepek is lehettek a honfoglalás korában, kiktől származott a Balaton német neve, továbbá a Raab, Ödenburg, Moson, Lajta és a Lapincs nevek. Inkább gyanítja, mintsem állítja, hogy a rómaiak utódjaiképen is maradtak még a Dunán túl a honfoglalás korára valamilyen újlatin (nem oláh) nyelven beszélő néptörödékek, kik talán a Zala (Szala) és a Marcal nevét adták át a magyaroknak és akiket *pastores Romanorum* néven emlegetnek a középkori források.

Erdélyben a török-bolgár eredetű neveken kívül még honfoglaláskori orosz neveket is mutat ki Melich; s még nevezetesebb az a megállapítása, hogy az Erdélyben található számos szláv eredetű név nem származhat a honfoglalás előtti időből, hanem későbbi letelepülések emlékei (pl. a székelységben előforduló szláv-orosz nevek).

A magyar őstörténeti kutatásban egészen új álláspontot foglal el Melich János az oláhok és magyarok első érintkezésének kérdésében is. Természetesen elveti a dakoromán őslakóelméletet, amit semmi sem igazol, mert

hiszen az oláhság minden hely- és folyóneve, amennyiben nem későbbi keletű és még el nem nevezett helyekre vonatkoznak, kimutathatólag magyar eredetű. Ellenben néhány történeti adat segítségével azt állapítja meg, hogy az oláhság már a IX. század végén, de mindenesetre a X. század elején érintkezésben állt a magyarokkal. Itt főleg Anonymus adataira támaszkodik, ki szerint az oláhok (*Blasi*) egy magyar nevű (*Gelou*, innen *Gyalu* község neve) vezér alatt harcolnak a honfoglaló magyarokkal, Keán bolgár fejedelem orszáágában, Erdélyben. Melich szerint ezek az oláhok a Macedóniából már ekkor felszivárgó oláhságnak előőrsei, kik még a bolgár hadiszervezetbe illeszkedve, mint bolgár alattvalók kerülnek szembe a honfoglaló magyarokkal. Ajtony őse, *Glád* (nem oláh név) alatt is harcoltak oláhok Anonymus és Melich szerint, ki Anonymus minden névbeli adatát hitelesnek mutatja ki. A voltaképeni oláh bevándorlás aztán a XIII. században indul meg, amikor már a történeti tanúságoknak is bővében vagyunk.

Nem vagyunk biztosak benne, hogy Melich kitűnő módszerességgel felépített fejtegetéseinek ez a része meg fogja-e állni a tudományos kritikát. Nem tartjuk kizártnak például, hogy a Névtelen említette Blacus-ok talán más pásztornépet képviselnek, mert hiszen ez a népnév, mint általában a népnevek, eléggé mobil elnevezés és lehet, hogy valami más latin nyelvű, vagy talán nem is latin nyelvű népet jelöl. Elvileg talán tetszetős Melich magyarázata, de végleges következtetéseinket csak akkor lehetne levonni Anonymus adataiból, ha a román nyelvű és általában a pásztornépek elnevezéseiről kimerítő tanulmány lenne kezeink között. Melich többi nyelvészeti kritériumai csupán a XIII. századi erdélyi jelenlétről tesznek kétségtelen tanúságot. Különben ha fennáll is Melich hipotézise, csupán jelentéktelen tömegekről lehet szó, mint ezt maga Melich is mondja, melyek egyetlen régi hely-, illetve folyónevet sem adtak át a honfoglaló magyaroknak. Az oláh nyelvtudománynak minden arra vonatkozó erőlködése, hogy Erdélyben dák-oláh continuitást tanúsító helyneveket mutasson ki, *a priori* sikertelenségre van kárhóztatva. Nem segít a »hegyekbe húzódás» elmélete sem, mert a hegyek nevei kimutathatólag újabb keletűek (*Magura*),

semmiféle történeti adat nem tanuskodik régiségükről. A helynevek tanúsága szerint — s ez Melich legérdekesebb eredménye —, a magyarság Erdélyben ősbibb települő, mint az oláh-ság, csakúgy mint a Felvidék keleti részein is hamarabb jelenik meg, mint a tótság.

Egy nagyon érdekes elvi megállapítása is van Melichnek a magyar eredetű helynevekre vonatkozólag. Sikertült ugyanis kimutatnia, hogy a magyar helynévadás a legrégebb időkben egészen sajátos módon történt: a telep, község vagy város legtöbbször egyszerűen valamely személy nevét kapta (Csaba, Megyer, Tétény) s így olyankor, midőn egy város magyar neve ragtalan név és a szláv vagy német név ragos alak, egészen bizonyos, hogy a magyar név az eredeti. Így derül ki, hogy pl. *Kassa* egy *Kassa* nevű magyar ember nevéből kapta, míg *Košice* vagy *Kaschau* csak a magyar név származékai (annyi mint: Kassáé). Vagy például ugyanígy őrizte meg a Névtelen *Orsova* eredeti magyar nevét: *Ūrsü-t*, amely ugyanaz, mint a másutt is megtalálható mai *Ūrs*. Orsova csak későbbi délszláv továbbképzés. Ebből a megállapításból az is következik, hogyha valamely helység idegen (német vagy szláv) eredetű nevet visel is, a névadást magyarok végezték, ha a helységnév alakja ragtalan személynév, mert ilyenforma helynévadási mód az indogermán nyelvekben (tehát a németben és szlávban is) ismeretlen.

Reméljük, hogy Melich János könyve valamilyen külföldi nyelven is mihamar napvilágot fog látni. Fejtegetéseiből már eddig is tett közzé egyes részeket külföldi szaklapokban s ezek mindenütt a legteljesebb elismeréssel találkoztak, vagy — főleg tót és oláh nyelvészek körében — élénk vitát keltettek, melyben mindig ő maradt felül. A magyar nyelvtudománynak igen magas szintjét jelenti ez a mű, s ha részletein az idő talán fog is egyet-mást változtatni, módszerében és nagy távlatával oly tudományos eredményeket produkált, melyek korjelzők maradnak a magyar nyelvstudomány történetében.

*

A Szent István Akadémia kiadásában jelent meg legújabbban György Lajosnak értékes irodalomtörténeti tanulmánya *Egy középkori sibylla-vers régi magyar irodalmunkban* címmel. A szerző az Erdélyi Irodalmi Szemle és az Er-

délyi Tudományos Füzetek szerkesztője, Erdélyben működő tanár, ki az ottani nehéz viszonyok között bámulatra méltó kitartással és eredménnyel dolgozik a magyar irodalomtörténet terén. Művei csaknem kizárólag — néhai Heinrich Gusztáv, Katona Lajos és tanára Dézsi Lajos szellemében — tárgy-történetiek, de témáit époly széles összehasonlító irodalomtörténeti alapon dolgozza fel, mint amazok. A legutóbbi két évben különösen sűrűn jelennek meg dolgozatai. Nemrégiben két renaissanceskori dialógus magyar fordítását tárgyalta egyik érdekes tanulmányában: az egyik a harcos Gyula pápa ellen írt pamflet, melyet az tesz érdekessé, hogy szerzőjének az összeférhetetlen Balbi Jeromost tekintik, ki II. Lajos magyar király nevelője volt. A másik, melynek magyar fordítását Gyirva Vencel adta ki a XVII. században, a földön megfordult és onnan keserves tapasztalatokkal visszatérő Szent Péter dialógusa az Ūristennel, melyben a magyar fordító a protestáns célzásokat katolikus szellemben ártíra. Szintén nemrégiben tárgyalta György Lajos a nagyszüleink korában még igen népszerű és a magyar ponyvát is roppantul elterjedt Genovéva-legendát és annak magyar változatait. Egyik értékes dolgozatában meg András Sámuel anekdótáinak forrásait mutatja ki.

Legújabb tanulmánya kétségtelenül legértékesebb műve. Itt is Gyirva Vencelnek egy töredékesen ránk maradt XVII. századi népkönyvet adja ki s egy nagyszabású tanulmányt fűz hozzá, a népkönyvben előforduló legendás elemek megvilágítására. S ez az igénytelen, zötyögő vers csakugyan megérdemli ezt a nagyarányú elemzést, mert a középkor legendás hiedelmeinek egy igen jelentékeny csoportja csapódott le benne. Megismerkedünk a képzőművészetre is oly fontos Sibylla-kultusszal és különösen a tiburi Sibylla legendájával, ki a megváltás és az utolsó ítélet körülményeit jósolja meg; a szent kereszt legendájával, melynek fája Ádám sírjából nő ki (ezért látjuk sokszor a Golgota kereszt-fája alatt Ádám koponyáját), a Sibylla libalábanak átváltozását emberi lábbá, mikor Salamon király jelenlétében inkább a vizen gázol át, hogysem azon a pallón átmenjen, melynek fájából majdan a szent kereszt készül; megtudjuk, hogyan módosulnak a sibyllai jóslatok a császárkultusz, utóbb egészen kicsinyes politikai célok szolgálá-

tában és végül megismerkedünk a világ végét jelző 15 csodajel legendájával, melyen át a Sibylla-legenda összekapcsolódik a pseudo-Methodius jóslataival. Ezekről ép a minap emlékeztünk meg e helyen Kmoskó Mihály tanulmányai kapcsolatban. Aki e hiedelmeket összes komplikációikkal együtt nem ismeri, nemcsak a középkori és renaissance-művészet számtalan ábrázolásával szemben marad érzéketlen, hanem a régi magyar irodalom számos fejezetét sem értheti meg. György Lajos tanulmánya pedig, melyben természetesen a német filológia nagyszabású munkásságát használja fel egy magyar vonatkozású kérdésben, arról tanuskodik, hogy a középkori filológia magyar vonatkozásainak terén még sok tenni való van, még ha azokat csupán tárgytörténeti szempontból tekintjük is.

*

A mostanában megjelent Székely Nemzeti Múzeum Emlékkönyvéből, mely a székelység élniakarásának legszerencésebb megnyilvánulása, külön kiemeljük Solymossy Sándor rövid tanulmányát a székely népballadáról. Pár lapon a modern tudományosság szintjéről összefoglalva megkapjuk itt a híres székely népballadákról mindazt, ami fontos. Egyszer s mindenkorra leszámol a régi Gyulai—Beöthy-féle balladaelmélettel, mely szerint a hegyvidék népei szagatott előadású drámai balladákban, a sík déli népei inkább szélesebb előadású *románok*ban adják elő verses elbeszéléseiket. Magyar viszonyokra alkalmazva, a székely hegyvidék és az Alföld népét állították szembe ugyanilyen értelemben. Ez a német eredetű (Vischer) elmélet nem állta meg a tudományos kritikát, de azért ma is tanítják középiskoláinkban a tévedésektől, kritikátlan állításoktól, idejétmúlt meghatározásoktól hemzsegő «poétika»-ban, melyet épen ideje volna testvéreivel a retorikával és stilisztikával együtt korszerűvé tenni vagy az oktatásból teljesen kiküszöbölni.

A valóságban találtak balladákat Olaszország és Spanyolország verőfényes síkjain és túlnyomóan románokat Skóciában és Skandináviában is. Épen a sokat emlegetett Percy-féle gyűjtemény alapján lehetett megállapítani, hogy ezek az elbeszélő költemények sokszor állandó átalakulásban vannak és a még Percytől lejegyzett

románcszerű vers később már leredukált, rövid, drámaibb előadású balladaként bukkan fel. Megállapítható az is, hogy az ú. n. népballadák nagy része hivatásos énekmondóktól származik és históriás énekekből alakultak lassan balladákká. Többnyire a XVI.—XVII. századból valók azok a históriás énekek is, melyek utódaiul tekinthetjük a ma ismert magyar-székely népballadákat. Igen sok közöttük a nemzetközi tárgy, még pedig az egyetlen *Kőmives Kelemenét* leszámítva, mely balkáni eredetű, a nyugati témakincshez tartoznak, ami megint csak azt bizonyítja, hogy a nyugateurópai kultúrközösség Magyarország keleti határainál áll meg. A magyar balladák régiségét bizonyítják és a vezetéknevek nélküli jobbágyok korára utalnak a mesterséget jelölő nevek: *Molnár Anna, Kádár Kata, Kőmives Kelemen, Kerekes Izsák, Kádár Katának és a Szilágyi és Hajmásinak* XVI. századi őseit ismerjük is (Kádár Kata a *Telamon históriájából* származik). Egyik balladatípusban megtaláljuk a jobbágynyomor törökkori szomorú emlékeképen, hogy a mostoha vagy a testvérbátya eladja a leányt a töröknek, ki aztán bánatában, mielőtt elvinnék, elpusztul. Az is megállapítható, hogy a balladák melódiája általában a Tinódi-féle dallamok típusával egyezik, sőt a *Tolvaj feleségének* dallama teljesen azonos a XVI. századi énekszerző Dési András egyik dallamával.

A valószínűleg egykor sok helyen egyaránt ismeretes elbeszélő énekeket a székelység területi elzártsága miatt tudta jobban megőrizni; mint ahogy más országokban is megfigyelhető, hogy a geográfiailag zárt területek a régibb kultúrát jobban konzerválják. Így a faer-óri szigeteken napjainkban megtalálták a dán Ravengár-balladát, még pedig szószerint és hangról-hangra ugyanabban az alakban, mint ahogy ezelőtt 300 évvel lejegyezték.

Mindezek igen szép eredmények, de mikor fognak tankönyvíróink is hozzájuk felemelkedni? Még talán évek múlva is azt fogják tanítani a balladáról, amit Greguss Arany tudatos művészetére támaszkodva megfogalmazott: «A ballada dráma dalban elbeszélve».

*

Bartucz Lajos, kinek kutatásai a magyar nép antropológiai jellegének mind pontosabb meghatározására vezetnek, a Föld és Emberben érdekes eredmé-

nyekre jut a Dunántúl népének antropológiai vizsgálatával kapcsolatban. A kiásott koponyák és sírok alapján megállapítja, hogy a honfoglaló magyarság európai és ázsiai rasszelemek keveredéséből álló konglomerátum, melyben a keletbalti és a kaukázusi-mongoloid típus körülbelül egyenlő arány szerint van képviselve. A honfoglalás után lassú eltolódás konstatálható, de a Dunántúl a hasonnemű keleti rasszelemek erősen ellensúlyozták a szláv és német alpi, dinári, nordicus elemeket, melyek mind nagyobb tömegben keverednek a magyarokkal. A mongoldulás és különösen a török-dúlás után a keletbalti és a kaukázusi mongoloid elemek nagyon megfogyatnak a szláv és német település fokozódó arányában. A Dunántúl nyugati fele azonban még a török alatt sem változott lényegesen. A többi részeken meg az Alföldről menekülő magyarság erősítette a keleties faji jelleget. A török hódoltság tehát a Dunántúl inkább rasszelkeverő, mint kicserélő hatással volt a magyarságra.

*

A Magyar Szemle népszerű, egy-pengős Kincsestára, mely a régebbi hasonló vállalatoktól annyiban is eltér, hogy tervezetében, füzetei megjelenésében nem az üzleti szempont, hanem egysesgyedül a magyar közönség kulturális nevelésének gondolata vezeti, újabb három kötetcskével szaporodott. Mindhárom a magasabb szellemi kultúra problémáiba vezeti be az olvasót. Babits Mihály *Dantéja* a világ egyik legnagyobb, de sokak számára legnehezebben érthető költői alkotásának, az *Isteni Színjátéknak* világos, művészi, szószaporítást kerülő kommentárja. Babits Dante személye körül életrajzszerűen csoportosítja a műben elszórt, de rendszerbe foglalható adatokat, majd rámutat a mű nagyszerű szerkezeti titkaira. Ilyen tömör kis exozét csak az tud írni a nagy műről, aki annyira ismeri Dante útjait, mint annak legművészebb magyar fordítója. Szabó Vendel egyetemi tanár a *Katholicizmus* tanait ismerteti igen meggyerő, világos stílusban, hangsúlyozva a katolicizmus élnék kapcsolatát a ma problémáival és mindenütt leszámolva a katolicizmusról a köztudatban elterjedt tévedésekkel. Tanulhat e könyvecskéből mindenki, aki nem vesztette el érzékét az emberiség legnagyobb kincsével, a vallással szem-

ben, mely a XIX. századi visszaesés után a modern időkben mind hatékonyabb szerepet játszik az emberiség sorsának intézésében. A *filozófia nagy rendszerei* c. könyvecskében pedig Nagy József ismerteti a nála megszokott világgossággal a legnagyobb bölcséleti rendszereket, melyek legalább vázlatos ismerete nélkül ma már műveltebb ember el sem képzelhető.

*

A budapesti egyetem közelgő tricentenáriuma alkalmából elhatározta, hogy megírta az egyetem történetét. Az előkészítő munkálatok folynak és remélhetőleg 1935-re el is készül a mű, mely a magyar tudomány- és művelődéstörténetnek elsőrendű forrásműve lesz. Egyes fejezetekhez most váratlan segítőerők jelentkeztek: így Kelényi B. Ottó megírta és a *Historia Könyvtárban* kiadta az egyetem csillagvizsgálóintézetének érdekes történetét. Már a nagyszombati egyetemen, 1754-ben állították fel az első obszervatóriumot, melyen az európai híru jezsuita, Hell Miksa barátja, a magyar jezsuita Weiss Ferenc működött és szerzett európai hírnevet az első magyar obszervatóriumnak. Az igaztalanul «tespedés» korának nevezett XVIII. századi periódus után bizonyos visszaesés következett, mert az egyetem Pestre helyezése alkalmával új intézetet kellett építeni s ezt meglehetősen kedvezőtlen technikai és személyi viszonyok között a Gellérthegyen emelték. A gellérthegyi obszervatórium története a bécsi születésű Pasquich János nevével kezdődik. Ő ügyel fel az építkezésekre és ő mutatja be az ujonnan és sebtében épült csillagvizsgálót Ferenc királynak, Sándor cárnak és III. Frigyes Vilmos porosz királynak. Az impozáns, Józsefnádori empire stílusú épület azonban az 1849-iki budai várostrom alatt elpusztult, felszerelésének csak egy csekély részét sikerült megmenteni, a többit összelőtték Hentzi útegei és széthordták, feldúlták a hegy lakói és a honvédek. Végül az épület falai is igen csekély kivétellel, eltűntek, mikor 1850-ben a katonai citadellát felépítették. I. Ferenc József szándéka, hogy a csillagvizsgáló a váron belül újra épüljön, tudományos szempontból kivihetetlennek bizonyult. E korszakban a már magyarul prelegáló Albert Ferenc volt a csillagda vezetője, ki azonban európai szempontból kevésbé jelentős egyéniség volt, mint az első

csillagda igazgatója. Reméljük, hogy az ujonnan épült svábhegyi csillagda, mely könyvtárában őrzi a régi egyetemi obszervatórium megmaradt könyveit és műszereit, hírnévben mihamar méltó lesz tudományos őskéhez, a nagyszombati obszervatóriumhoz.

Eckhardt Sándor.

Színházi szemle.

Hagyományossá kezd válni, hogy Szilveszter éjtszakájára a Nemzeti Színház a maga szigorúbb mértékének némi alábbszállításával gondoskodik közönségének szórakoztatásáról. Ilyenkor szólalt ott meg a Plinchar trombitája, ilyenkor a Kukorica Jancsi karikásostora is. Ezidén úgy hirdette, hogy a Morländer (valójában: Moritz Engländer)-féle ásatag *Színházi képtelenségekhez* lesz szerencsénk, de szerencsétlenségnek igazán nem mondható az sem, hogy ennek szövegkönyvét nem sikerült előkeríteni s ezért helyette Sardou sokszorosan kipróbált *Madame Sans-Gêne*-jét láttuk viszont azon a színpadon, melyen most felújításnak csak azért nem számít, mert időközben maga a színpad cserélt gazdát s lett a Népszínházából a Nemzetiévé. Ezeket a deszkákon mondogatta oda annak idején ropogós őszinteségeit Blaháné-Hübscher Cathrine Szirmai-Napoleonnak. Az örökséget később a Magyar Színház vette át, Fedák Sárít és Törzs Jenőt állítván utódokul. A darab tehát — ahogy sportnyelven mondani szokás — ismételtelen «kifutotta a formáját».

Merőben kicsépeelt szalma azért mégsem lett belőle. Most is kiderült, hogy a «mesterember» Sardou legalább a mesterséget csakugyan kitűnően értette. Képességei a mélyebb jellemrajz határára mondanak csüörtököt s ezért művei abban a mértékben hervadtak meg, amily elszánással a komoly dráma effektusai felé törekedett. Könnyű muzsája — a pusztá mulattatás szerényebb igényeivel — még ma is helytáll magáért: ügyes mesebonyolítása, szellemes dialektikája s a szív hangjai iránt sem érzéketlen komikai tehetsége valamirevaló előadásban még most is megindítja a színpadon a vérkeringést.

A Nemzeti Színház előadása pedig mind gondos összjáték, mind egyes színészi teljesítmények dolgában kiváló. A darab tónusa e magasabb feladatokhoz szokott együttes tolmácsolásában valamelyest emelkedettebbé lett, de az

is Sardou becsületére válik s az olcsóbb charge komikum színvonalát meghaladó vígjátéki vénájára vall, hogy művében helytel-közzel a színészek finomabb jellemzőképességei is találhatnának fogódzót. Cs. Aczél Ilona, kinek gondjaira a «szókimondó asszonyság» figurája jutott, ösztönösen megkereste az alak lelkibb vonásait s a társasági előkelőséggel állandóan hadilábon álló exmosónó rajzába belevegyítette a lélek valódi nemességének és előkelőségének színeit. Ezeket a jó vígjátéki színészno gazdag gyakorlatából vette, míg a rikitőbb bohózi vonásokat jobbára színészi rutinjára bízta; e részben (ez itt elkerülhetetlen is) elszántan átcsapott a bohózati területére, de sohasem az izléstelenségére. Ebben az alakban csakugyan van egy jókora adag «színházi képtelenség»: benne az ellentétet úgy szemre-színre össze kell fogni, viszont elsimítani sem szabad oly mértékben, hogy ez az igyekezet a vidámság rovására menjen. Aczél Ilona eltálla a jó mértéket: mulatságos volt s amellett emberi is. Ugyanez Petheő Attila Napoleonjáról is elmondható. Megadta az alaknak a császári tekintélyt, de adós a szerelemföltő férj gyámoltalanságának komikai színeivel sem maradt. A karikatúra határára mozgott, de a garasos torzképtől izlésesen tartózkodott. Gál Gyula ravasz Fouchée-ja csillogó mozaikmunka s a Lefebvre bővérű és jó humorú Lefebvre marsallján is mindvégig megérezni, hogy a danzigi herceg selymei alatt a karja — tetoválva van. Szabó Margit és Füzes Anna meggyőző ragyogással hordozta az udvari gálát s ügyesen villantotta elő mögüle a kispolgári mulat. Pethes Sándor bágyatag-finom táncmestere, Hajdu József «békebeli» komornyikja és Fehér Gyula poltron rendőrminisztere is megérdemelt tetszéssel találkozott.

*

A Vígszínház évad derekán elhódította a Nemzetinek egyik legtörzsbőkebb háziszerezőjét, Csathó Kálmánt, alighanem csak átmenetileg s alighanem csak azon az okon, mert Csathó, ki színpadi témákért rendszerint regényeihez fordul, most az *Ibolyka* sorsával kívánczozott színpadra, ezt pedig már könyvében is csiklandósabban és szabadszájúbban mondta el, semhogy ez a pesti értelemben «frott» hang nemzeti színházi darabjainak enyhe polgári tónusából szembetűnően ki ne rítt